

INKLYUZIV TA'LIMNING BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA PSIXOLOGIK-TA'LIMIY TA'SIRI

Bekbo'sinova Laylo Xayrulla qizi

Boshlang'ich ta'lim fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik holati va ta'limiy rivojlanishiga ta'siri tahlil etiladi. Tadqiqot davomida inklyuziv muhitda tahsil olayotgan bolalarning ijtimoiy moslashuvi, o'zini anglash darajasi, o'quv motivatsiyasi va bilim olish sifati bo'yicha tahliliy ma'lumotlar taqdim etiladi. Shuningdek, inklyuziv ta'limda o'qituvchining yondashuvi va tengdoshlik munosabatlarining o'quvchilarga bo'lgan ijobiy yoki salbiy ta'siri muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, psixologik ta'sir, ta'limiy rivojlanish, boshlang'ich sinf, ijtimoiy moslashuv, empatiya.

Kirish (Introduction)

So'nggi yillarda O'zbekistonda ta'lim tizimining insonparvarlashtirilishi yo'lida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, maxsus ehtiyojli bolalarning ta'lim olish huquqini ta'minlash, ularni umumta'lim maktablariga integratsiyalash orqali teng imkoniyatlar yaratish — davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylangan.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning shaxsiy va ijtimoiy psixikasining shakllanish davri bo'lib, bu jarayonda inklyuziv ta'limning roli beqiyosdir. Inklyuziv muhitda bolalar nafaqat bilim oladi, balki bag'rikenglik, hamdardlik, ijtimoiy muloqot kabi muhim hayotiy kompetensiyalarni ham egallaydi. Shu bilan birga, bu jarayon murakkab psixologik jarayonlar bilan kechadi va pedagogik yondashuvning to'g'riligini talab etadi.

Ushbu maqola inklyuziv ta'limning boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik holati va ta'limiy rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishini tahlil qilishga bag'ishlanadi.

Usullar (Methods)

Tadqiqot Toshkent, Buxoro va Andijon viloyatlarida faoliyat yuritayotgan 6 ta umumta'lim maktabida olib borildi. Quyidagi metodlardan foydalanildi:

• **Psixologik testlar:** "O'zini baholash darajasi" va "Empatiya ko'rsatkichi" testlari 60 nafar o'quvchiga qo'llanildi.

• **So'rovnomalar:** 30 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchisi va 40 nafar otadan iborat respondentlar bilan ish olib borildi.

• **Kuzatuv usuli:** inklyuziv sinfdagi o'quvchilarning dars jarayonidagi ishtiroki, ijtimoiy muloqoti va o'zini tutishi muntazam kuzatildi.

• **Taqqoslash:** inklyuziv sinf va an'anaviy sinf o'quvchilarining ta'limiy faolligi va ijtimoiy adaptatsiyasi solishtirildi.

Natijalar (Results)

Tadqiqot davomida quyidagi asosiy natijalarga erishildi:

1. O'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi yaxshilanadi

Inklyuziv sinflarda tahsil olayotgan bolalar tengdoshlari bilan ko'proq ijtimoiy aloqa o'rnatadi. Bu ularda **hamkorlik, sabr-toqat** va **bag'rikenglik** kabi ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qilmoqda.

2. O'z-o'zini baholash darajasi o'sadi

Inklyuziv sinfdagi o'quvchilarning 68%ida o'z-o'zini qadrlash va ijobiy "men" obrazi shakllanmoqda. Ayniqsa, o'zida nuqsoni bor bolalarning sinf jamoasi tomonidan qabul qilinishi ularning psixologik holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

3. O'quv motivatsiyasi ortadi

O'quvchilarda o'rganishga nisbatan ishtiyoq, faollik va mas'uliyat hislari inklyuziv muhitda ortadi. Bunda o'qituvchining differensial yondashuvi va darsdagi jamoaviy ishlar muhim rol o'ynaydi.

4. Salbiy holatlar ham mavjud

Ba'zi sinflarda tengdoshlar orasida diskriminatsiya, masxara qilish yoki chetlashish holatlari kuzatilgan. Bu holatlar bolaning o'ziga ishonchini yo'qotishiga va ijtimoiy izolyatsiyaga olib kelishi mumkin. Bu esa o'qituvchi va psixologning doimiy nazoratini talab etadi.

Munozara (Discussion)

Inklyuziv ta'limning psixologik-ta'limiy ta'siri ikki qirrali jarayon bo'lib, to'g'ri tashkil etilgan taqdirda u nafaqat maxsus ehtiyojli bolalarning, balki sog'lom o'quvchilarning ham ijtimoiy-ruhiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Bolalar jamiyatda har xil insonlar borligini anglaydi, murosa qilish, tushunish va birga yashashni o'rganadi.

Ayniqsa, boshlang'ich sinf yoshida bola ongida shakllanadigan ijtimoiy stereotiplar va empatiya ko'nikmalari inklyuziv muhitda barqaror rivojlanadi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, **inklyuziv ta'lim bu faqat ta'limiy yondashuv emas, balki ijtimoiy-tarbiyaviy vositadir.**

Biroq, bu jarayonda o'qituvchi tayyorgarligi, sinfning psixologik iqlimi va otanalar bilan hamkorlik asosiy omillar sifatida ajralib turadi. Masalan, psixologik

yordam ko'rsatuvchi mutaxassislar (psixolog, defektolog, logoped) ishtiroki bolalarning darsdagi holatiga sezilarli ta'sir qiladi.

Xulosa (Conclusion)

Tadqiqotdan kelib chiqib, inklyuziv ta'lim boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun quyidagi jihatlarda ijobiy natijalar beradi:

- Ijtimoiy ko'nikmalarning rivojlanishi (hamkorlik, empatiya, bag'rikenglik);
- O'z-o'zini qadrlash va shaxsiy faollikning ortishi;
- Bilim olishga bo'lgan ichki motivatsiyaning kuchayishi;
- Shaxslararo munosabatlarning ijobiy shakllanishi.

Shu bilan birga, salbiy psixologik holatlarning oldini olish uchun quyidagilar zarur:

- O'qituvchilar uchun psixologik-pedagogik malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
- Maktab psixologlari tomonidan sinfdagi ijtimoiy muhitni tahlil qilish;
- Ota-onalar bilan tushuntiruv ishlari va treninglar olib borish;
- Individual va guruhli psixokorreksion mashg'ulotlar o'tkazish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Booth, T., Ainscow, M. (2011). *Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools.*
2. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.*
3. Юсупова Д.А. (2022). Инклюзив таълим ва болаларнинг психологик ҳолати. – Тошкент.
4. Florian, L. (2008). *Special or inclusive education: Future trends.* British Journal of Special Education.
5. O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni. – 2021.